

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LIII

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкаји, др Милка Ивић,
др Павле Ивић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Слободан Ремейић, др Живојин Станојчић, др Светозар
Свијовић, др Срејко Танасић, др Драго Ћујић, др Егон Фекејте*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1997

новембар 1996.

Др СРЕТО ТАНАСИЋ, *Презент у савременом српском језику*, изд. Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога нс књ. 12, Београд, 1996, стр. 192.

Студија Срете Танасића *Презент у савременом српском језику* представља докторску дисертацију одбрањену пет година пре публикавања и понешто допуњену. По својој основној концепцији та студија има, на првом месту, обележје теоријског фокусирања: ту се на посебан начин рашчлањује један проблем из области науке о језику, подела на референцијално и неререференцијално саопштење, и то када се оно остварује помоћу презента. На следећем нивоу видимо богату грађу из српске језичке праксе, књижевне, публицистичке, говорне, на којој се показана подела потврђује. Може се приметити да овај опсежни рад даје такође подстрека и за даље потраге, у правцу историјскојезичких и компаративистичких проучавања.

Лингвистичко посматрање глаголских радњи као референцијално или неререференцијално исказаних није у нашој науци било ни досад непознато, али је оно овде први пут, на овом питању, приказано исцрпно. Тиме је у великој мери стављена на своје право место подела на индикатив и релатив (и модус), која је у србистици доста дуго била у оптицају, доживљавајући и своју еволуцију и своја лутања. На почетку рада, пошто говори о ранијим анализама, Танасић се и задржава највише на схватањима о примени глаголских облика у индикативу и релативу, уз одмерену дистанцу према безусловности таквог разликовања.

Што се тиче референцијалне и неререференцијалне употребе, теорија указује да је у првом случају презентска радња везана за једно одређено место на линији времена, а у другом се она врши у низу временских тачака, и то било у прошлости, било у садашњости, било у будућности. У питању је, дакле, опозиција између једне радње, и, на другој страни, *п о н а в љ а н е*, дистрибутивне или итеративне, што све српски презент може да прикаже на своје специфичне, разноврсно контекстуализоване начине.

Пошто је нагласио да словенски глаголи немају посебних уобличења за референцијалност и неререференцијалност (сем малобројних изузетака ако је о српском језику реч) — као што се у њима уобличава вид — аутор упозорава да у систему глаголских облика ипак постоје извесне индикације у том смислу. Перфективни презент у српском може да означава само неререференцијалне ситуације, за разлику од имперфективног. Међутим, прима-

ран је контекст који прати презентске облике. Овај чинилац Танасић обрађује веома подрбно, на великом и детаљно разврстаном материјалу. Он дели овај контекстни материјал по граматичким особеностима, наиме — који се прилози, који падежи, са предлозима или без предлога, појављују уз глаголе када се добија тражено значење.

Напоредо са указивањем на референцијалност одн. неререференцијалност примера, излагање у књизи дели се по критеријуму да ли је реченица која је у питању проста, независносложена или зависносложена (са подврстама). Затим (а ту се аутор мора вратити на „релативно“) — релативно су изречене оне радње када презент означава прошлу или будућу радњу у односу истовремености са неком другом. (Релативан је и футур други). То је друкчији случај него транспоновање у прошлост или у будућност, чему је такође посвећено засебно поглавље: јер је једног типа измештање „чула је гласове како јој *говоре*“, а другог типа „год. 1387. Турци *бележе* велики успех“. — Није испуштено ни дефинисање радње у локационом и у оријентационом аспекту.

У књизи има говора и о модалности: презентом се може исказати значење императива и потенцијала, разумљиво опет условљено реченичном организацијом. Најзад, размотрен је презент такође и у пасивним конструкцијама, где је начин његовог уобличавања исто тако везан за референцијалан или неререференцијалан смисао.

У осврту на цело излагање, рећи ће се да су контекстуални чиниоци у улогама пратилаца размотреног презента проучени заиста до најмањих појединости. Примери су давани и потврђивани толико савесно, скрупулозно, да се понекад стиче утисак како би неки од њих или сличан њему могао да буде означен и као „разговорни“, без наведеног извора (књижевник, датум и страна дневног листа, и сл.).

Као што смо споменули, овако обрађена проблематика инспирише на размишљања о особеностима српског глагола уопште, у поређењу са ситуацијама у другим словенским језицима. Управо презент, а нарочито перфективни, имао је своје индивидуалне развоје.¹ И иначе је глаголски систем у српском језику ишао својим путем, као, уосталом, српска деklinација на другој страни.

Одлично упознат са овим питањима и способан да их решава, аутор књиге Срето Танасић обрађиваће, надамо се, и даље широко поље проблема конјугације, које се пред њим као квалификованим научним радником отворило.

Београд

Ирена Грицкајћ

¹ Нпр., познато: *пријем* срп. — наративно за прошлост; *приду* рус. — будуће време; *pridi!* же *pridem* словен. — перфективни презент у служби имперфективног.

Према „принуди система“ (Systemszwang) перфективни презент постоји; према елементарној логици он не може да постоји. Та се колизија решава тако што он или не значи презент или, свентуално, не значи перфективност.